دەقی ئەدەبی لە نیگاری کاریکاتێریدا … بەشی (2) … هەندرێن خۆشناو

بەم شێوەیەش بوونی کاریکاتێر لە ڕۆژنامەگەریدا جێبەجێکردنی چەند ئامانجێکی دیاریکراوی بەسەردا دەسەپێنێت، بە بەکارهێنانی چەند ئامرازێکی دیاریکراو، لەوانە ئامرازی دەربڕینی ئەدەبی(توانج یان هەندێك جار دەقێکی ئەدەبی درێژ)، ئەمەش هیچ لە گرنگی نیگاری کاریکاتێری کەم ناکاتەوە، دەقی گاڵتەجاڕیش پێویستی بە بەهرە و کارزانی کەمتر نیە لە بەهرە و کارزانی پێویست لە نیگارێکی شێوەکاری گاڵتەجاڕیدا، کەواتە سەرکەوتنی نیگاری کاریکاتێری یان دابەزینی ئاستەکەی، پەیوەست نیە بە بوونی یان نەبوونی توانج یان دەقێکی ئەدەبی تێیدا، بەڵکو زۆرێك لەو کاریکاتێرانەی کە بەتاڵن لە هەر توانج و دەقێك، کەچی سەرکەوتووش نین، چونکە ناگەنە ئاستی پێویست لە گاڵتەجاڕیدا، بەدەنگەوەچوونێکی گاڵتەجاڕ یان کۆمیدیایی لەلایەن بینەرەوە بەدەست ناهێنن، تەنانەت ئەگەر بە کارزانیەکی شێوەکاری بەرزیشەوە جێبەجێکرابن، بنەڕەتەکە لە کاریکاتێردا گاڵتەجاڕییە، ئەگەر گاڵتەجاڕیش وونبوو کاریکاتێریش وون دەبێت، ئەمەش بەهەمان شێوە لەسەر دەقی ئەدەبیش لە کاریکاتێردا جێبەجێدەکرێت، ئەگەر بوونی هەبوو، کاتێك هونەرمەندی کاریکاتێریست بیروڕای وابوو کە بۆ بەدەستهێنانی بەدەنگەوەچوونی خەڵکی، پێویستی بە دەقی ئەدەبیە لە کاریکاتێرەکەدا، ئەمەش کەموکوڕی نیە، بەڵکو کارزانیە لە دوو جۆر لە هونەرە گاڵتەجاڕییەکاندا، گاڵتەجاڕی شێوەکاری و گاڵتەجاڕی ئەدەبی، گرنگ ئەوەیە کە کاریکاتێریست دەقی گونجاو و داواکراو و سەرکەوتوو هەڵبژێرێت، بەڵام ئەگەر ئەم دەقە تەنیا تێئاخنین بێت یان شیکردنەوەی وێنەکە بێت، ئەوا بە دڵنیاییەوە گۆچانە، و ئەو گۆچانەش ئەرکی داواکراوی خۆی جێبەجێ ناکات.

سەبارەت بە تاوانبارکردنە گشتیەکە و دیدگا لووت بەرزییەکەش بەرانبەر بە ئەدەبی گاڵتەجاڕ، پێمان وایە ڕاست نیە، چونکە هەموو هونەرەکان کاریگەریان لەسەر یەك هەیە، هەروەك چۆن ئەدەبی گاڵتەجاڕ هونەری شێوەکاری بەکارهێنا، هونەری شێوەکاری گاڵتەجاڕیش پێویست بوو ئەدەب بەکاربهێنێت. ئایا دەتوانرێت بگوترێت نیگارە گاڵتەجارەکانی هاوپێچ، دارەشەقەی کارە ئەدەبیەکانی (سێرڤانتس) و

(گوگۆل) و (دانتێ) و (بەلزاك) و ئەوانی تر بوون؟ بە دڵنیاییەوە نەخێر.

بەڵکو کارەکانی ئەو ئەدیبانە پاڵنەرێك بوون بۆ هونەری کاریکاتێر خۆی، و بەبێ نیگارە هاوپێچەکانیش دەگەیشتنە جەماوەر، بەڵام ئەو نیگارانەیان بەکارهێنا بۆ کاریگەرترکردنی زیاتری ناوەڕۆکە کۆمیدیاییەکەیان، هەمان قسەش لەسەر کاریکاتێر جێبەجێ دەکرێت. هەڵبەتە ئەو نیگارە کاریکاتێریەی کە واز لە دەقی ئەدەبی دێنێت، لێهاتوویەکی بەرزە و لە بەری پێشەوەیە لە نێو نیگارە کاریکاتێریەکانی تردا، چونکە بێجگە لە پشت بەستنی بە تاکە ئامرازێکی ڕادەربڕ، ئەویش شێوەکارییە، لە هەمان کاتدا خاوەن جەماوەرییەکی فراوانترە، کە دەتوانێت بگاتە زۆرترین چین و توێژەکانی خەڵك بە جیاوازی زمانەکانیانەوە، دەرئەنجام جیهانیە، ئەگەر ملکەچی چەندین ڕەچاوکردنی تر بوو، وەکو پێکهاتەی دەروونی گشتی لای هەموو خەڵك، و پشت نەبەستنی بە خەسڵەتە کولتوورییە نا تێگەیشتووەکان لای خەڵکانی ترەوە، ئەگەر نەگەیشتە پلەی جیهانیش، ئەوا لە هەموو نێوەند و چینەکانی خەڵکی یەك وڵاتدا تێیدەگەن، و توانای گەیشتنی هەیە تەنانەت بە توێژە نەخوێندەوارەکانیش.

کاتێك بەرگری لەبوونی دەقی ئەدەبی دەکەین لە نیگاری کاریکاتێریدا، مانای هێرشکردنمان بۆ سەر کاریکاتێری خاڵی لە دەقی ئەدەبی نیە، مەبەستمان ئەوەیە کە جیاوازیان نیە، ئەگەر دەقێکی خاوەن بونیاتێکی گاڵتەجاڕی پوخت بوو، لەلایەنی کاریگەرییەوەش نەك لەلایەنی بۆ دەسەڵاتی شارەزایانە جێبەجێکرابوو، ئەمەش خوێنەر دەتوانێت دیاری بکات بەبێ کێشێکی تایبەت، دەنا دەقی ئەدەبی لاواز نابێتە گۆچانێك، کاریکاتێرەکە خۆی لەسەردا ڕاگرێت، بەڵکو دەبێتە بارگرانیەك لەسەر پشتی کاریکاتێرەکە.

ڕۆشنکاری سەبارەت بە کاریکاتێری هاوپێچ:
کاریکاتێری برسێتی لە کاتی شەڕی ناوخۆی ئەمریکادا، دەزگایەگی خێرخوازی یارمەتی بەسەر کرێکارە بێکارەکان دابەش دەکات، یەکێك لە کارەکانی جۆن تێنیل 1862.